

MEROS HAQQI

Azimova Fotima Saidkarim qizi

MGIMO 4-kurs talabasi Fakultet MCHP

Annotatsiya

Ushbu maqolada bugungi kundagi asosiy masalalardan biri bo‘lgan meros haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar

Sud-huquq, vafot etgan shaxs, meros, qonun, vasiyatnoma, mukt, majburiyat, pul jamg‘armasi.

Ma‘lumki, mamlakatimizda so‘nggi yillarda sud-huquq sohasi tizimida keng ko‘lamli islohotlar olib borilmoqda. Fuqarolarning huquqiy ong va huquqiy madaniyatini oshirish maqsadida vafot etgan shaxslarning nomida bo‘lgan mol-mulklarni meros qilib olish tartibini tushuntirib berish bugungi kunda Adliya organlari xodimlarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Meros – qonun hujjatlariga muvofiq meros qilib qoldirilgan mulkning (vasiyat qoldiruvchining mulki, huquq va majburiyatlari) uning merosxo‘rlariga o‘tishidir. Merosxo‘rlar vasiyatnoma yoki qonun bilan belgilanishi mumkin, ayrim hollarda, agar vasiyatnoma to‘g‘ri tuzilmagan bo‘lsa (yoki umuman tuzilmagan bo‘lsa) qonun hujjatlarida ko‘chmas mulk, pul jamg‘armalari va boshqa mol-mulk qanday taqsimlanishi belgilab qo‘yiladi. Meros huquqini o‘rganish va qo‘llash huquq fanining eng qadimiy va fundamental yo‘nalishlaridan biridir. Tarixiy nuqtai nazardan qaralsa, meros huquqi qadimgi sivilizatsiyalar davridan kelib chiqqan bo‘lib, bu erda mulk merosi ko‘pincha diniy e‘tiqodlar bilan bog‘liq bo‘lgan va ma‘lum mezonlar bo‘yicha sezilarli darajada cheklangan. Qadim zamonlarda meros ko‘pincha faqat erkaklar o‘rtasida yoki faqat qonuniy merosxo‘r deb e‘tirof etilgan merosxo‘rlarning ma‘lum bir toifasi o‘rtasida amalga oshirilgan. Zamonaviy dunyoda meros huquqi sezilarli darajada rivojlandi va har bir mamlakatda meros masalalari bo‘yicha o‘z qonunlari va huquqiy amaliyoti vujudga keldi. Meros huquqi qonunchiligining muhim jihati jismoniy shaxs vafot etgan taqdirda mulk, huquq va majburiyatlarni avloddan-avlodga o‘tkazish huquqidir.

Meros ochilishi haqida so‘z borganda, fuqaroning o‘limi yoki fuqaroni vafot etgan deb topish meros ochilishiga yagona asos bo‘lishini ta‘kidlash joiz. Merosning ochilishi ma‘lum bir vaqt bilan belgilanadi. Jumladan, meros qoldiruvchining o‘lgan kuni, u vafot etgan deb e‘lon qilinganda esa, agar sudning qarorida muddat ko‘rsatilgan bo‘lmasa, vafot etgan deb e‘lon qilish to‘g‘risidagi sudning qarori kuchga kirgan kun, meros ochilgan vaqt hisoblanadi.

Meros ochilgan paytda tuzilib bo‘lgan yuridik shaxslar, shuningdek, davlat va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari ham vasiyat bo‘yicha merosxo‘r bo‘lishlari mumkin. Demak, qonun bo‘yicha merosxo‘rlar doirasiga asosan meros qoldiruvchi bilan qarindoshlik munosabatlarida bo‘lgan va meros qoldiruvchining qaramog‘ida bo‘lgan mehnatga qobiliyatsiz shaxslar kirsam, vasiyat bo‘yicha merosxo‘rlarni tayinlash meros

qoldiruvchining mutlaq huquqi hisoblanadi va faqatgina uning xohish-irodasi bilan erkin tanlanadi.

Meros huquqi to'g'risidagi qonun hujjatlarining tuzilishi turli mamlakatlarda har xil bo'lishi mumkin, lekin odatda "meros huquqi" tushunchasining ta'rif, merosxo'rlar va meros qoldiruvchilarning huquq va majburiyatlari, mulkni taqsimlash tartibi va boshqalarni o'z ichiga oladi. Qonun hujjatlarida, shuningdek, merosxo'rlarni himoya qilishning turli usullarini belgilash va mulkni meros qilib olishni tartibga solish, va meros predmeti nimalar bo'lishi mumkinligi belgilanadi. Bundan tashqari, meros huquqi mulkning ayrim turlarini o'tkazishni tartibga solishi va cheklashi mumkin. Misol uchun, ayrim mamlakatlarda odamlar o'z molmulkini boshqa bolalardan alohida bolalarga vasiyat qila olmaydilar, bu meros huquqining muhim jihatlaridan biridir. Keling meros nmaligini batafsil bilib olsak. Meros - bu vafot etgan shaxsning mulkini olish huquqini bildiruvchi yuridik atama. Aksariyat yurisdiksiyalarda meros huquqi merosxo'r kimligini, merosning tartibi qanday va merosga qanday mulk kiradiganligini belgilaydigan qonunlar bilan tartibga solinadi. Bir qarashda meros huquqi juda oddiydek tuyulishi mumkin, lekin amalda ko'pincha turli talqinlarga imkon beruvchi va qonunni chuqur bilishni talab qiluvchi murakkab vaziyatlar yuzaga keladi. Meros huquqi masalalari bilan shug'ullanuvchi yuridik mutaxassis tegishli qonunlar va qoidalarni batafsil bilishi, shuningdek, ushbu ma'lumotlarni muayyan vaziyatda qo'llash qobiliyati va tajribasiga ega bo'lishi kerak.

Meros huquqi bilan bog'liq asosiy jihatlardan biri bu marhumning merosxo'rlarini aniqlashdir. Odatda, qonun merosxo'rlarni tan olishning muayyan tartibini nazarda tutadi, bu mulk turlariga, turmush o'rtog'i, farzandlari yoki uchinchi avlodgacha bo'lgan qarindoshlarining mavjudligiga qarab farq qilishi mumkin. Ba'zi hollarda merosxo'rlarni belgilash bo'yicha nizolar yuzaga kelishi mumkin va bunga qarindoshla ichida o'zaro kelishuv bo'masa sudga murojaat qilish kerak bo'ladi. Yana bir muhim jihatlardan biri bu merosga kiritilgan mulkning ta'rif. Qonunda merosga qanday turdagi mulk kirishi belgilanishi mumkin: ko'chmas, ko'char, intellektual va boshqalar. Nihoyat, soliqqa tortish masalasi meros huquqining muhim qismini tashkil etadi. Turli yurisdiksiyalarda meros yoki sovg'a soliqlari turlicha bo'lishi mumkin. Yo'qorida ko'rsatilganlarni aniqlay olish uchun meros huquqini to'g'ri tushinish kerak bo'ladi.

Meros huquqining muhim jihatlaridan biri har bir merosxo'ring merosdagi ulushini belgilashdir. Bu vasiyatnomada yoki qonun bilan belgilanishi mumkin. Agar vasiyat qiluvchi vasiyatnoma qoldirmagan bo'lsa, qonun merosxo'rlarning ulushlarini ularning marhum bilan munosabatlari darajasidan kelib chiqqan holda belgilaydi. Bundan tashqari, meros huquqi vasiyatnomaning haqiqiy emasligi, vasiyat qiluvchining noqonuniy xatti-harakatlari va boshqa holatlar bilan bog'liq vasiyatnomaga e'tiroz bildirish qoidalarini o'z ichiga oladi. Misol uchun, vasiyatnoma uchinchi shaxsning bosimi ostida tuzilgan bo'lsa, u haqiqiy emas deb topilishi mumkin. Meros huquqi, shuningdek, meros bilan bog'liq soliq majburiyatini belgilaydi. Meros solig'i meros joylashgan mamlakat qonunlariga muvofiq belgilanishi mumkin. Soliq qoidalari har bir mamlakat va mintaqaning o'ziga xos xususiyatlariga qarab farq qilishi mumkin. O'zbekistonda meros huquqi O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining (keyingi o'rinlarda O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi) 63-bobi va meros masalalarini tartibga

soluvchi boshqa huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. O‘zbekistonda meros munosabatlarini tartibga soluvchi qonunlar va me‘yoriy-huquqiy hujjatlar ancha murakkab, shuning uchun nizolar va xatolarni minimallashtirish, meros ishlarini imkon qadar samarali boshqarish uchun ularni tushunish muhimdir.

Amaldagi Fuqarolik kodeksida vasiyat bo‘yicha vorislikning umumiy qoidalari belgilangan bo‘lib, unga ko‘ra, fuqaroning o‘ziga tegishli mol-mulkni yoki bu mol-mulkka nisbatan huquqini vafot etgan taqdirda tasarruf etish xususidagi xohish-irodasi vasiyat deb e‘tirof qilinadi. Vasiyatnoma shaxsan tuzilishi lozim. Vasiyatnomaning vakil orqali tuzilishiga yo‘l qo‘yilmaydi. Fuqaro o‘zining barcha mol-mulkini yoki uning muayyan qismini qonun bo‘yicha merosxo‘rlar doirasiga kiradigan, shuningdek, kirmaydigan bir yoki bir necha shaxsga, shu bilan birga, yuridik shaxslarga, davlatga yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga vasiyat qilishi mumkin.

Vasiyat qiluvchi qonun bo‘yicha merosxo‘rlardan bittasini, bir nechtasini yoki hammasini izoh bermagan holda merosdan mahrum qilishga haqli. Qonun bo‘yicha merosxo‘rni merosdan mahrum etish, agar vasiyatnomadan boshqa mazmun kelib chiqmasa, bu vasiyat qiluvchining taqdim etish huquqi bo‘yicha vorislik qiladigan avlodlariga nisbatan tadbiiq etilmaydi.

Meros qoldiruvchi har qanday mol-mulk to‘g‘risidagi farmoyishni o‘z ichiga oladigan vasiyatnoma tuzishga haqli. Meros qoldiruvchi vasiyat qilayotgan paytida o‘ziga tegishli bo‘lmagan mol-mulk to‘g‘risidagi farmoyishni o‘z ichiga oladigan vasiyatnoma tuzishga haqli. Agar meros ochilgan paytga kelib, bunday mol-mulk unga tegishli bo‘lib qolsa, tegishli farmoyish haqiqiy hisoblanadi. Meros qoldiruvchi vasiyatnoma tuzilganidan keyin uni istagan paytda bekor qilish va o‘zgartirish borasida erkin bo‘lib, bunda bekor qilish yoki o‘zgartirish sabablarini ko‘rsatishga majbur emas.

Majburiy ulush olish huquqiga ega bo‘lgan merosxo‘r biron-bir asos bo‘yicha merosdan oladigan hamma narsa, shu jumladan, oddiy uy jihozlari va ro‘zg‘or buyumlaridan iborat mol-mulkning qiymati ham, bunday merosxo‘r foydasiga qilingan vasiyat majburiyatining qiymati ham majburiy ulushga qo‘shiladi.

Merosdan majburiy ulush huquqiga ega bo‘lgan merosxo‘r uchun vasiyatnomada belgilangan har qanday cheklashlar va shartlar unga tegadigan merosning faqat majburiy ulushdan ortiqcha qismiga nisbatan haqiqiydir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, meros huquqi antik davrda paydo bo‘lgan va shaxs vafot etgan taqdirda mulk va huquqlarning merosxo‘rligini tartibga soladi. Har bir mamlakatda meros huquqi to‘g‘risidagi qonun hujjatlari boshqalardan sezilarli darajada farq qilishi mumkin, biroq, umuman olganda, qonun hujjatlari merosxo‘rlar va meros qoldiruvchilarning huquq va majburiyatlarini, mulkni taqsimlash tartiblarini tartibga solishi va meros qoidalarini belgilashi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi;

2. Moxira Shodmonova “O‘BEKISTON QONUNCHILIGI BO‘YICHA MEROSNI EGALLASHNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI” Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 1 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor

3. Эсанова З.Н. Оталикни белгилаш тугрисидаги ишларни судда куришнинг процессуал хусусиятлари. юрид. фан. номз. дисс...автореф. -Тошкент: 2005. -22 б.; Эсанова З.Н. Болалар тарбияси билан боғлиқ низоларни фукаролик судида куришнинг процессуал хусусиятлари. юрид. фан. док. дисс...автореф. -Тошкент: 2010. -42 б.

4. Ibroximova Firuza “MEROS HUQUQINING NOZIK MUAMMOLARI”
<https://uzresearchers.com/index.php/ijrs/article/download/230/194/380>

5. <https://sherobod.uz/uz/blog/so-aga-oid-nashrlar/1312>